

دراسة حول اجدية الكوك ترك والايغور عبر التاريخ

م. نهاد محمد عاشور

جامعة الموصل/كلية الآداب

A study of

AlKok Turk and Elequr

Across History

M.B.S.Nihad Muhammed Ashour

University of Mosul/Faculty of Arts

ÖNSÖZ

Eski Türkçe (VI-X.) Köktürkçe ve Uygurca devridir.

Eski Türkçe dönemi başlangıçta, VI. ve X. yy'lar arası, yani Köktürkçe ve Uygurca için kullanılmıştı. Hatta kronolojik kaygı güdülmeden Uygurcanın İslâm! dönemde vermiş olduğu eserler de Eski Türkçe kapsamında değerlendirilmişti. Yani, Orhun Türkçesi ilk dönemin başlangıç yazı dili olmuştur.

Eski Türkçe Dönemi (6.yy-10.yy) Türk dilinin kuramsal olarak Ana Türkçe döneminden sonra gelen ve Türkçenin yazılı metinlerle bilinen en eski devresi Eski Türkçe olarak adlandırılmaktadır. Eski Türkçe dönemi kendi içinde uzun bir dönemdir. Bu dönem bugünkü bilgilerimiz ışığında Türk dilinin en eski yazılı belgelerinin bulunduğu devreyi kapsamaktadır. Bu dönem ayrıca Türkçenin işlek bir yazı dili

olarak kullanıldığını da belgelendirebildiğimiz en eski dönemidir. Bu döneme ait yazılı belgeler incelendiğinde, yazı dili tarihinin, edebî dil olarak çok eskilere kadar gittiği açıkça görülmektedir. (1)

Eski Türkçe döneminde siyasî coğrafyaya hâkim unsur, 6. yüzyılın ortalarında Batı Moğolistan'daki Altay dağları bölgesinde yaşayan ve aynı tarihte Çin'in kuzeyinde bugünkü Moğolistan'da, büyük bir devlet kuran (550-630, 680-745) Eski Türkler yani Köktürklerdi. Bu dönemdeki söz konusu Türkçe de bu Köktürklerin diliydi. Ayrıca bu dil 8. yüzyıl ortalarında Moğolistan'daki Köktürk egemenliğine son vererek orada bir devlet kuran Uygurlarla (745-840), Şincan'daki Tarım havzasında Koço-Turfan Uygur devletini (850- 1250) kuran yerleşik Maniheizt ve Budist Uygurların da diliydi. Eski Türk çağlarından bugüne kalan metinler; Türklerin kendi dillerinin yazımında birden çok alfabeyi kullandıklarını göstermektedir. Köktürk dönemine ait metinlerin hemen hemen hepsi Türk Runik yazısıyla yazılmıştır. Bir anlamda eski Türk çağında Runik yazısı Türklerin asıl kullandığı alfabe değerinde olmuştur. Yine Eski Türk çağında oluşan yeni din çevreleri (Maniheizm, Budhizm) yeni alfabeleri de peşinden getirmiştir. Runik yazısından sonra Eski Türkçe döneminde Mani ve Uygur yazısı Türkçenin yazımında kullanılmıştır. Yine bu

çağda Hristiyan olan Türklerin Uygur alfabesi yanında Süryani alfabesini de kullandıkları elde mevcut olan metinlerden anlaşılmaktadır. Yine Sogd, Brahmi, Tibet ve Çin yazılarının Türkçenin yazımı için az da olsa kullanıldığını belgeleyen metinler bugün elimizde mevcuttur.²Bu bağlamda Türk dili orta Asyada doğduğundan ve göçmen Türklerinin boyları çeşitli göçlerinde onu batıya doğru taşıdığından Kuşkusuz ki Türkçenin İslamlıktan önce belli başlı yaygın iki lehçeye sahip olduğundan bellidir.Şunlar da;

Göktürk lehçesi veya (Batı lehçesi).

Uygur lehçesi veya (Doğu lehçesi)

Şu Araştırmada Göktürk ve Uygur devrilerine kısaca değineceğim. Sonra iki milletin kullandığı alfabe ve yazıtları ele alarak belirteceğim.

Giriş

Eski Türkçenin yayılma alanı orta Asyadadır. Bu alanın ana çizgileriyle kuzeyde yenisey Irmağı Çevresinden ve Moğolistan'dan başlayıp Doğu Türkistan'ın güney sınırına doğuda Mançurya'dan başlayıp batıda Aral gölü ve Hazar denizine kadar uzanmaktadır. Eski Türkçe esas olarak (552-745) yılları arasında hüküm sürmüş olan Göktürklerin kullandıkları dil ile 745'te Göktürk İmparatorluğunu yıkarak onların yerini alan Uygurların diline dayanmaktadır.³

Türkçenin İslamlıktan önce iki lehçesi var, birisine Göktürk lehçesi denir, diğerine de Uygur lehçesi de denilir bu iki lehçenin adı İslam dinini kabul edince değişildi, Göktürk lehçesine batı lehçesi ve Uygur lehçesine doğu lehçesi adı verildi, .4 Bu isimlendirme namı sonra da Arap medeniyet tarihçiler ve müsteşrikler tarafından kullanıldı. Sonra bu tür isimlendirme gelişerek ve şekillenerek değişti Doğu lehçesine (Hakan iye) denildi. Bunun sebebi Gengiz Hanın oğullarından birine nispetle. Batı lehçesine de Oğuz lehçesi denildi bununda başlıca sebebi Türkmenlerin ilk atası Oğuz Hana nisbetle Sonradan Oğuz lehçesi ikiye ayrıldı:

Osmanlı lehçesi.

Azeri Lehçesidir.

Bu bakımından Eski Türkçede Göktürk ve Uygur olmak üzere iki kol bulunmaktadır, şu Araştırmada bu iki eski yazıya yakından değinerek dil özelliklerinde duracağız.

Göktürkler (552-745)

Göktürk adını ve genel olarak Türk adı altında tanılan ve VI y. Yıla ait olduklarında muhakkaktır. Göktürkler Cinlilerin kaynaklarında (Tu-kiie) adı şeklinde biliniyorlardı. Çinlilerin (Tu-kiie) diye bahsettikleri ulus tarihte ilk defa olarak (kin-şan) dağları etrafında gözükmekte ise de bu adın eskiliğini Çin tarihlerinin bu kayıtlarıyla başlatmak doğru değildir.⁵ Çünkü

Göktürkler tarihinde ilk gözüktükleri vakit onları (Juan Juan) denilen Avarlara tabi olarak görmekteyiz.⁶

Çin kaynakları Göktürklerin varlığını kendisine kaydetmelerinin başlıca sebebi, 546 yılında Avarlar Çinlilerin (Tie-le) dedikleri bir Türk kavminin hücumuna maruz kaldıkları vakit Göktürkler derhal bunların üzerine hücum etmişler ve (Tie- le)leri mağlup etmişlerdir. Bazı batılı bilginler ise Franke ve De Groot tarafından da zikrolunan eski (Hiyung-Nu)⁷ Topluluğundan evvel Tik ulus adının Türk adıyla birleştirilmesi bu ismin zannedildiğinden daha çok eski olduğunu ortaya koymağa yeterlidir. (8) Şu millet M.S. V.Y. yıldan sonra yavaş yavaş kuvvetlenerek VI. Y. Yılda büyük bir önem kazanmışlardı. Ayrıca Göktürklerin Türk dünyasında en önemli niteliğinde bunlar Türk tarihinde ilk olarak açıkça Türk adını taşımış olmalarıdır.

Göktürkler ya da (Tu-kiie⁹)ler daha ilk zamanlardan beri (Doğu Türkleri) ve (Batı Türkleri) olmak üzere ikiye bölünmüşlerdir. Gerçekten bulunmuş olunan bu ayrılık M.S. 582 den sonra siyasi bakımdan da gerçekleşerek Doğu Türkleri ve Batı Türkleri namıyla iki ayrı devlet oluştu.

Doğu Türkleri devleti bu ayrılıştan yarım asır sonra Çinlilerin tecavüzleri ile yıkıldı (M.S.630) da. Fakat (kutluğ Han)in çabasıyla Çin boyunduruğu defedilerek devlet yeniden

kuruldu.¹⁰ Türklerin en eski yazıtları olan (Orhan kitabeleri) işte M.S.744 de kesin olarak yıkılan, bu doğu Türklere aittir.¹¹ Batı Türkler ya da (batı Tu-kiie) lere gelince bunlar M.S. VI.y.yılda Asya' nın geniş bir alanında hüküm sürerek yalnız Çinlilerle değil özellikle Sasaniler ve Bizanslılarla da sürekli şekilde siyasi ve iktisadi münasebette bulundular.⁽¹²⁾Göktürklerden kalanlar Çine göçüp bu kavmin idaresine girdiler.⁽¹³⁾ Göktürkler 744'ten sonra bir daha tarih sahnesinde görünmediler.

göğü yaratan büyük varlıkta gökte otururdu.⁽¹⁴⁾ Türk kelimesi ise bu adın anlamını da ilk defa olarak F.W.K. Müler Uigurica de göstermiş sonra Le coq da Thomsen bu anlamın ulus ismi olan Türk ile ilgisini ortaya koymuş olarak bilgi dünyasının kabul ettiği bir görüşle bu isim kuvvet, kudret manasına gelip Türkler arasında baş kabileye, hâkim unsura verilen bir isimdir.⁽¹⁵⁾

Göktürklerin Alfabeti

Göktürkler, Türk dili ve edebiyatının gelişme ve yerleşme çağını temsil edici, Türk dili ve alfabesiyle yazılı ilk anıtlar Türklere Göktürklerden kalmıştır. Çünkü adı geçen alfabe Türkçenin kazındığı ilk alfabedir. Göktürk alfabesine de “Runik eski Türk yazısı” da denilir. “Runik ”denmesinin sebebi

de harflerin eski İskandinav yazıtlarında kullanılmış olan ve “Runik alfabe” diye adlandırılan yazıya benzemesidir.(16) Ayrıca bu yazının Arami asıllı olup Türkler tarafından millileştirilmiş bir yazı olduğu görüşü de vardır.(17)

Göktürk alfabesi (38) harften oluşmaktadır. Bunların dördü seslidir , yirmi altısı sessizdir ve bunlardan üçü basit, üçü birleşik ünsüzdür. Dört ünlü işaretinin her biri iki ayrı ünlüyü göstermektedir. Yani [a/e, ı/i, o/u, ö/ü] ünlüleri için birer harf vardır.(18) Göktürk yazısında geniş yuvarlaklarla dar yuvarlakları ayırt etmek zordur. Bu alfabe sağdan sola veya yukarıdan aşağıya doğru yazılır. Göktürk alfabesi M.Ö V1.Y. Yıldan ta M.V. yıl kadar kullanmışlardır.(19)

Göktürk alfabesinin ve yeni Türkçenin harfleriyle karşılıkların gösteren aşağıdaki

Tablu:

· Ünlüler

ا	a ve e
ي	ı ve i
و	o ve u
ن	ö ve ü
ه	ê

Ünsüzler

kalın	nötr	ince	
ب		پ	b
	چ		ç
د		ت	d
ز		ج	g
ك		ق	k
ل		ي	l
	م		m
ن		ه	n
	پ		p
ر		ر	r
س		س	s
	ش		ş
ت		ه	t
ي		ق	y
	ز		z

Göktürk alfabesi ve bununla ilgili metin Muharrem Ergin'ın _____
Abideleri (İstanbul, tarihsiz, 21. Baskı) adlı eserinden alı

Ünlülü Ünsüzler

◀	ık - k - k _ı
↯	iç - ç _i
↓	ok ~ uk - k- ko ~ ku
↱	ök ~ ük - k- kö ~ kü

Birleşik veya çift sesli ünsüzler

ℳ	ld ~ lt
⌢	nç
☺	nd ~ nt
└	ñg
⌢	ñy

Göktürk yazısında imla:

Göktürk yazısında bütün ünlüler gösterilemez. Ünlülerin gösterilmediği durumlar şunlardır:

1. A,e ünlüleri kelime sonu hariç, genellikle gösterilemez bu durum kalın ünsüzlerin ab-be, ad-da, ag- ga, ak-ka, al-la, ar-ra, as-sa, at-ta, ay-ya seslerini; ince ünsüzlerin eb-be, ed-de, eg, ge, ek-ke, el-le, en-ne, er-ne, es-se, et-te, ey-ye seslerini birlikte verebilme özelliğinden kaynaklanır.²⁰

2. Ok, uk. ko. ku seslerini veren ↓ harfi; ök. ük, kö, kü seslerini veren 𐰽 harfi; ık. Ki seslerini veren harfi; iç. çı seslerini veren harfi bulunduğu zaman yanlarındaki ünlüler yazılmaz. Birinci ve ikinci maddelerde belirtilen harflerin bu özellikleri. Onların iki sesli ok. Ya (yay).at, er, ag, aş gibi anlamlı kelimelerden çıktıkları görüşünü destekler.²¹

İlk hecelerden sonraki hecelerde bulunan ı,ı genellikle yazılmaz. İlk hecedeki ı,ı ünlüleri yazılmadığı da olur.²²

Göktürk yazıtları

Göktürk yazıtlarına Orhun Abideleri de adlandırılır, bunun başlıca sebebi yazılar taşlar üzerine yazdırılarak Orhun Irmağının eski yatağına dikiliyor, Nitekim bu yazıtlar Doğu Türklerin tarihine ait olunur.V111. Y. Yıldan kalmış olan Göktürk kitabelerinde, Bilge kağanın kardeşi kül Tigin Çinlilere karşı, yaptıkları istiklal savaşı ve Türk milletinin

bütünlüğünü sağlamak için verdikleri mücadele anlatılmaktadır.²³ Bu kitabelerinde Bilge kağan ve kül Tigin Türk milletine ve beylerine hitap etmekte, onların milli birlik ve milli bilince sahip kılmak için uyarmaktadır.²⁴ kitabeler işlenmiş güzel bir dille yazılan, çok kuvvetli ve ihtişamlı bir hitabet üslubuna sahip olmalıdır.²⁵ Bu yazıtlar dil, edebiyat ve kültür tarihi bakımından, en büyük ve önemli sayılır.

Göktürk yazıtları, Göktürk harfleriyle yazılmış olan ve V111. Y. Yıla ait olduğunu, bunların en önemlisi; Tonyukuk, Bilge kağan ve kül Tigin anıt kitabeleridir. Bu yazıtlar adlarına dikildikleri kimselerin isimleriyle anılmaktadır.

Bilinen en önemli Göktürk anıtları şunlardır:

1.Tonyukuk Anıtı: Bu anıt büyük Türk devlet adamı ve başkumandanı Tonyukuk tarafından bizzat diktirilmiştir. Tonyukuk bu anıtı ihtiyarlık çağında, ölümünden kısa bir süre önce (720-725) yılları arasında yazdırmıştır.⁽²⁶⁾

2-Kül- Tigin Anıtı: Bu ikinci yazıt daha sağlam kalmış olan Bilge han'ın küçük kardeşi ve (Kutluğa kağan) veya diğer isimliyle bilinen Ilteriş kağan'ın küçük oğlu Kültigin adına 732'de diktirilmiştir.⁽²⁷⁾

3- Bilge kağan Anıtı: kül Tigin 732 de ölünce ağabeyi Bilge kağan, küçük kardeşinin ölümünden derin acı ve etki düşürdü, Bilge kağan 734'te öldü ve ölümünden bir yıl sonra yani 735'te

kendi oğlu tarafından bu anıt diktirilmiştir. Uzun zamandan beri bu yazıt ve anıtların yazısı bilgi dünyasında meçhul kalmıştır. Ama bunların anlamı meçhul kalmamıştır hemen hemen 1893' de Danimarkalı bilgin Thomsen tarafından okunmuştur.

Önce yazıtlarda çok geçen (ten gri, Türk ve kül Tığın) kelimelerini çözen Thomsen, sonra bütün kitabeleri okumuş ve 1896 yılında da anıtlar yayımlamıştır.(28)

Uygurlar (745-840)

Göktürk Hükümeti inkıraz bulduktan sonra ortaya çıkan Uygurların tarihini Hunlara kadar çıkarmak mümkündür. Çin tarihleri bunların Hunlardan çıktığını belli başlı kaydetmektedir.(29)

Uygur'lar tıpkı Oğuz'lar gibi kabile birliğinden vücuda gelmiş. Bunların (15) kabileden oluşmasını kaydedilir. Uygur'lar, Selense boylarında oturuyorlardı. XIV. Y. Yılın başlarında dahi en eski yurdularının burası olduğunu biliniyorlar. Göktürk devletinin yıkılışından sonra Türkler bir daha Orta Asya'da büyük ve kudretli bir İmparatorluk kuramadılar. VIII. Y. Yılın ikinci yarısıyla IX. Y. yılın birinci yarısında tek kuvvetli devlet, Orhun bölgesindeki Uygur kağanlığı idi. Fakat Uygur'lar da Batı Türkleri üzerinde hissedilir bir hâkimiyet kuramadılar ve Çin'le de hemen daima dostça münasebetlerde bulundular.(30) Uygur'lar siyasi alana çıkarak göçebe uyarlıktan yerleşik şehir

hayatına da geçti. Şehirli Türk medeniyetinin ilk temsilcileri kabul edilmektedir(31).

Uygur'ların en büyük iki hükümdarı Kutluğa Bilge Kül kağan ile oğlu Bayan çor'dur.840'ta Kırgız Türklerince, kılıçtan geçirilen Uygur'ların büyük devleti yıkılmış, fakat Turfan Uygur'lar, Cengiz Moğol'ları çağına kadar sürmüştür(32). Bu tarihten sonra (856) Uygur'lar artık inkıraza uğramış önemli bir kısmı Çine tabi olmuş, ülkeleri Kırgız'ların eline geçmiş, Orta Asya'da Kırgız hâkimiyeti başlamıştı. (33)

Uygur'ların kullandığı yazı ve Alfabe

Türklerin Göktürk alfabesinden sonra ve Arap alfabesinden önce kullandıkları yazılar içinde en önemlisi Uygur yazısıdır. Uygur Türkleri, Uygur yazısı denilen yazıyla daha geniş bir yazı dili meydana getirmişlerdir. Uygurlar, Brahma, soğut ve mani hey gibi birçok yazı kullanmışlardır. Ancak kullandıkları pek çok alfabe sistemi içersinde en önemlisi, (Soğut alfabesinden)³⁴ geliştirilen ve Uygur yazısı denilen yazıdır. Ayrıca Uygur yazı diline Sanskritçe, Moğolca, Farsça ve Çinceden, Tibet, Soğul ve Tohar dillerinden pek çok kelime girmiştir.(35) Onun için dile soktukları yeni kavramlar dilin kelime hazinesini zenginleştirilmiştir.

Uygur yazısı, Türkçenin yazımı için pek elverişli bir yazı değildir. Bu yazıda dört yuvarlak ünlü (o, ö, u, ü) yalnızca bir

vav ile ı ve i ünlüleri de (ye) ile gösterilmiştir, Bu alfabede Göktürkçenin 38 harfine karşılık 20 işaret kullanmaktadır. Uygurların yabancı kelimelerin aldığı sebebi, Türkçede karşılıklarını bulunmadığından yabancı kelimeleri dillerine sokmuşlar. Bununla birlikte Uygur alfabesi (yazısı) Türkler arasında İslamiyetin yerleşip yayılmasından sonra da uzun yıllar önemini korumuştur. Bazı İslami eserlerin dahi meydana getirildiği, bu yazı, Anadolu Türkleri arasında bile kullanılmıştır.(36) Ancak güçlü İslam medeniyetinin tesiri karşısında yerini Arap alfabesine bırakarak kullanılıştan düşmüştür. Uygur yazı dili XIV. Y.yıla kadar devam etmiştir(37).

Soğd Alfabeti¹

Kelimenin			Harfler	
Sonunda	Ortasında	Başında		
𐰽	𐰽	𐰽	a e	1
𐰽	𐰽	𐰽	i i	
𐰽	𐰽	𐰽	o ö u ü	
𐰽	𐰽	𐰽	g k b	2
𐰽	𐰽	𐰽	k g	3
𐰽	𐰽	𐰽	y i i	4
𐰽	𐰽	𐰽	r	5
𐰽	𐰽	𐰽	l	6
𐰽	𐰽	𐰽	t	7
𐰽	𐰽	𐰽	d	8
𐰽	𐰽	𐰽	ç	9
𐰽	𐰽	𐰽	s	10
𐰽	𐰽	𐰽	ş	11
𐰽	𐰽	𐰽	z j	12
𐰽	𐰽	𐰽	n	13
𐰽	𐰽	𐰽	b p	14
𐰽	𐰽	𐰽	v	15
𐰽	𐰽	𐰽	m	16

1) Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi I*, İstanbul 1970, s. 167.

Uygur Alfabeti¹

Kelimenin			Harfler	
Sonunda	Ortasında	Başında		
ا	ا	ا	a	
ب	ب	ب	b	
پ	پ	پ	p	
د	د	د	d	
د	د	د	d	
ه	ه	ه	h	
گ	گ	گ	g	1
ک	ک	ک	k	2
ی	ی	ی	y (i, i)	3
ر	ر	ر	r	4
ل	ل	ل	l	5
ت	ت	ت	t	6
د	د	د	d	7
ق	ق	ق	q	8
س	س	س	s	9
ش	ش	ش	sh	10
ز	ز	ز	z	11
ن	ن	ن	n	12
ب	ب	ب	b	13
پ	پ	پ	p	14
و	و	و	w	15
م	م	م	m	16
ه	ه	ه	h	17

1) Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi I*, İstanbul 1970, s. 172.

Uygur Türkçesinin Eserleri

Uygur Türkleri Göktürklere oranla çok daha değişik millet ve dinle temasa gelmişler, onlarla kurdukları ticaret ve kültür ilişkileri dolayısıyla dillerini de bu milletlerden gelen kültür etkilerine açık tutmuşlardır. Bu sebeple Uygur Türkleri, başta Budizm olmak üzere Mani, Brahmi, Nesturi gibi birçok dini benimsemişler⁽³⁸⁾. Uygur'lar bu dinlere ait yazı ve terminolojiyi de alıp kullanmışlardır. Bu yüzden Uygur'lardan kalma metinlerin büyük kısmı, çoğunluğu Budizm'e ait olmak üzere, dini metinlerdir.⁽³⁹⁾ Ayrıca bu dini metinlerin yanında da edebi, tıbbi ve çeşitli hukuk belgeler de bulunmaktadır.

Uygurlardan kalan dil anıtlarının belli başlıları şunlardır:

Sekiz Yükme: Buda dininin ilkeleri anlatılmaktadır.

Altun Yaruk: Bu eserde Budizm'i anlatan dini bir eserdir.

Prens Kalyanamkara Ve Papamkara Hikâyesi (İyi Düşünen Kardeşle Kötü Düşünen Kardeşin Hikâyesi):- Buda mabetlerinde bulunan bu eser, en tanınmış çatıklardan biridir. Budizm'i halka sevdirmek için yazılmıştır, efsaneleşmiş iki kardeşin hayat hikâyesini konu edinen bir eserdir⁽⁴⁰⁾.

İrk Bitig: Bu eser bir fal kitabıdır, Göktürk harfleriyle yazılmıştır⁽⁴¹⁾

Dipnotlar

- ¹.F. Sema Barutcu Özönder, “Eski Türklerde Dil ve Edebiyat”, Türkler, C.III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 481-501;
Semih Tezcan “En Eski Türk Dili ve Yazını”, Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe, TTK yayınları, Ankara 1978, 271-383
- ². BARUTCU ÖZÖNDER, F. Sema, “Eski Türklerde Dil ve Edebiyat”, Türkler, C.III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 481-501.
- ³ . Mustafa Özkan, Osman Esin, Hatice Tören, Yüksek öğretimde Türk Dili, İstanbul 2001, s.62.
- ⁴ Kemal Demiray, M. N. Özön, Türk dili ve Edebiyatı, İstanbul 1973,S. 54.
- ⁵ Hüseyin Namık, Ükü, sayı 15.195-199.
- ⁶ Hüseyin Namık, Eski Türk yazıtları, Ankara 1987, s.5

⁷ (Hiyung– nu) . Göçebe bir millet fazla bilgi için bk. M. Fuat

köprülü, T.E.S.8

⁸ Hüseyin Namık, Ükü, sayı 17, s.344–348.

⁹ Batı (Tu–kiiler): Çın Tarihin de Batı Türklere verilen addır.

¹⁰ M. Fuad köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1986, s11.

¹¹ H. N. Atsız, Türk Edebiyatı tarihi, İstanbul, 1940, s. 34.

¹² M. Fuad Köprülü, a. g. e. S. 11

¹³ Faruk Sümer, Oğuzlar, Ankara 1972, s. 18.

¹⁴ Hüseyin Namık, Eski Türk yazıtları, Ankara 1987, s. 14–15

¹⁵ Hüseyin Namık, a. g. e. S. 5.

¹⁶ Mustafa Özkan, a. g. e. S. 62

¹⁷ Tahir Necat Gencan, Türk Dilbilgisi, Ankara 1972, s. 9.

¹⁸ Mustafa Özkan, a. g. e. S. 63

¹⁹ İbrahim Eldakuki, Türk dilbilgisi, 1984, S.9

²⁰ Mustafa Özkan, a. g. e. S. 68

²¹ Baha Ed Ein Ögel, Türk kültür tarihi, Ankara 1988, s. 135.

-
- ²² Mustafa Özkan, a. g. e. S. 68.
- ²³ Hüseyin Namık, Eski Türk yazıtları, a. g. e. S. 19.
- ²⁴ Faruk Sümer, a. g. e. S. 17.
- ²⁵ Mustafa Özkan, a. g. e. S. 69.
- ²⁶ Hüseyin Namık, Eski Türk yazıtları, a. g. e. S. 223.
- ²⁷ Faruk sümer, a. g. e. S. 19.
- ²⁸ a. g. e. S. 26.
- ²⁹ Mustafa Özkan, a. g. e. S. 71
- ³⁰ Ahmet kabaklı, Türk Edebiyatı, İstanbul 1973, s. 23.
- ³¹ Hüseyin Namık, Eski Türk yazıtları, a. g. e. S. 36.
- ³² Mustafa Özkan, a. g. e. S. 71.
- ³³ Mustafa Özkan, a. g. e. S. 71.
- ³⁴ Soğd alfabesi: Soğd ülkesinin kullandıkları alfabe fazla bilgi için bk.Ahmet Cafer oğlu,
Türk Dili Tarihi,İstanbul 1970,S.167.
- ³⁵ Fuad köprülü, a. g. e. S. 30.

³⁶ Ahmet kapaklı, a. g. e. S. 32

³⁷ Mustafa Özkan, a. g. e. S. 72.

³⁸ Ahmet B. Ercilasun, Türk Dili Tarihi, Akçağ yayınları, Ankara 2011, S. 244.

³⁹ Hüseyin Namık, Eski Türk yazıtları, a. g. e. S. 36

⁴⁰ Mustafa Özkan, a. g. e. S. 72

⁴¹ Mustafa Özkan, a. g. e. S. 72

Kaynakça

1.Ahmet B. Ercilasun, Türk Dili Tarihi, Akçağ yayınları, Ankara 2011

2.Ahmet Kabaklı, Türk edebiyat, İstanbul 1973.

3.Baha Ed Din Önel, Türk Kültür tarihi, Ankara 1988.

4.Faruk Sümer, Oğuzlar, Ankara 1972.

5.Hüseyin Namık, Eski Türk yazıtlar, Ankara 1987.

6. Hüseyin Namık, Ükü, Sayı 15 ve 17.

7.H. N. Atsız, Türk edebiyatı tarihi, İstanbul 1940.

- 8.İbrahim Eldakuki, Türk Dilbilgisi, 1984.
- 9.Kemal Demiray, M.N. Özön, Türk Dili ve Edebiyat, İstanbul 1973.
- 10.M. Fuad Köprülü, Türk edebiyatı tarihi, İstanbul 1986.
- 11.Mustafa Özkan, Tarih içinde Türk dili, İstanbul 1999.
- ⁴¹12. Mustafa Özkan, Osman Esin, Hatice Tören, Yüksek Öğretimde Türk Dili ,İstanbul 2001.
- 13.Tahir Necat Gencan, Türk dilbilgisi, Ankara 1972.

الملخص

دراسة حول أبجدية الكوك ترك والايغور عبر التاريخ
نشأت اللغة التركية في آسيا الوسطى والتي تعتبر الموطن الأصلي للأتراك,حيث
تناقلتها القبائل التركية الرحالة إلى الأماكن التي أستوطنتها في جهة الغرب.
لقد كانت لدى الأتراك,قبل الإسلام,لهجتان شائعتان وهما لهجة كوك ترك
والايغور واللذان كانتا اللهجتان الأم حيث

أطلق عليهما اللغويون الأتراك تسمية (التركية القديمة) والتي استمرت من بداية القرون الأولى للميلاد وحتى القرن الثاني عشر والثالث عشر للميلاد أما الفترة التي سبقت تلك المرحلة فكانت غامضة ولا نعلم فيها عن اللغة التركية أي شيء.

A study of

AlKok Turk and Elequr across History

Abstract

Turkish language had com into existence in Asia Minor, the native homeland of Turkish, it was adopted and conveyed by Turkish tribes into the lands towards the westward side in which they settled in .The Turkish had, before Islam, two common dialects within their language which they are; Alkok Turk and Alequr which they were the two mother dialects and were assigned by the Turkish linguists by "The ancient Turkey "which was lasted from the beginning of the first century of Christ-born Until the twelfth and thirtieth century, as regard to

the period which proceeded this time, It is considered unclear and we don't Know anything about Turkish language.

